

Terracotta borstbeeld van prins Philips Willem van Oranje (1554-1618), op basis van een afbeelding door Jan Claudius de Cock gemaakt in de periode 1692-1698. Hoogte 64 cm (Collectie Rijksmuseum Amsterdam, www.rijksmuseum.nl/en/collection/BK-AM-68)

Dennis de Kool

Jan Claudius de Cock (1667-1735): 'een treflyk oud meester in de kunst'?

In de eerste helft van de achttiende eeuw waren in de Noordelijke Nederlanden verschillende beeldhouwersateliers actief om opdrachtgevers te bedienen. In Amsterdam waren Ignatius van Logteren (1685-1732) en zijn zoon Jan van Logteren (1709-1745) leidende figuren. Jan Baptist Xavery (1697-1742) ontwikkelde zich in Den Haag tot een gevierd beeldhouwer. Hij wordt gezien als de belangrijkste beeldhouwer die in de eerste helft van de achttiende eeuw in de Noordelijke Nederlanden werkzaam was.¹ Jan Baptist Xavery verliet zijn geboortestad Antwerpen om zich in Den Haag te vestigen. Voor andere beeldhouwers, bijvoorbeeld Jan Pieter van Burscheit de Oude (1669-1728) en Jan Pieter van Burscheit de Jonge (1699-1768) fungeerde Antwerpen als uitvalsbasis. Datzelfde geldt voor Jan Claudius de Cock.

De Cock was een productieve en veelzijdige beeldhouwer, maar is desondanks tot nu toe een onbekende en onderschatte figuur in de kunsthistorische geschiedschrijving gebleven.² Een aannemelijke verklaring daarvoor is dat een aanzienlijk deel van zijn werken zich op niet toegankelijke plaatsen bevindt, zoals particulier bewoonde buitenplaatsen, depots van musea en privécollecties van verzamelaars. Daarnaast zijn de werken van zijn hand in verschillende landen terecht gekomen, waardoor een integraal overzicht van zijn oeuvre ontbreekt. Deze bijdrage beoogt een indicatief overzicht te geven van zijn omvangrijke oeuvre en de veelzijdigheid en de toenmalige en hedendaagse relevantie van deze kunstenaar voor het voetlicht te brengen.³ Daarbij wordt onder meer aandacht besteed aan de werkzaamheden van Jan Claudius de Cock in Breda, de plaats waar zijn zelfstandige loopbaan begon.

Beeldhouwer, tekenaar en dichter

Jan Claudius de Cock werd op 6 februari 1667 in Brussel geboren.⁴ Zijn ouders waren Claudius de Cock en Magdalena van Havré. Als vijftienjarige ging Jan Claudius de Cock in de leer bij het atelier van Pieter Verbruggen de Oude.⁵ In 1688 of 1689 werd hij als 'meester beltsnijder' lid van het Antwerpse Sint Lucasgilde. Van 1692 tot en met 1695 werd hij door stadhouder Willem III te werk gesteld bij de uitvoering van het beeldhouwwerk voor het in- en exterieur van het Prinsenhof, ook wel bekend als het kasteel van Breda.⁶ Op 13 januari 1693 trouwde Jan Claudius de Cock met koopmansdochter Maria Clara Serlippens.⁷

1 Scholten, 'Het portret', 116.

2 Peeters, *Het XVIIIe eeuwse koorgestoelte*, 42; Dumas, 'Getekende ontwerpen', 43.

3 De auteur bedankt de redactie van het Noordbrabants Historisch Jaarboek en prof. dr. Koen Ottenheym voor hun opmerkingen bij de totstandkoming van dit artikel.

4 Peeters, 'Een wegbereider', 281-282; Peeters, *Het XVIIIe eeuwse koorgestoelte*, 42; Dumas, 'Getekende ontwerpen', 43.

5 Rombouts en Van Lierus, *De Liggeren*, 318.

6 Van Wezel, *Het paleis*, 259.

7 Donnet, 'Un oeuvre intime', 249.

Kennelijk was de beeldhouwer klein van stuk, want in een (ironische) levensschets werd hij door de Bredase schrijver Jakob Campo Weyerman (1677-1747) vergeleken met een dwerg.⁸ In 1694 werd in Breda De Cock's eerste kind geboren; waarna in 1696 een tweede kind volgde.⁹ Vanaf ongeveer 1697 vestigde Jan Claudius de Cock zich in Antwerpen, waar hij de rest van zijn leven zou blijven wonen.

In de Scheldestad zette hij een groot atelier met werknemers op, waar hij verschillende leerlingen heeft onderwezen in de beeldhouw- en de tekenkunst. In de ledenlijsten van het Antwerpse Sint Lucasgilde zijn de volgende leerlingen vermeld: Jan-François Meskens, Jan-Carel van Buegem, Michiel Hennekin, Franciscus Goubau, Jan-Baptista de Baeker, Daniel Govaerts, Guilielmus van Boeck, Jan Baptista Buys, Jacobus de Wolff, Joannes-Franciscus van Oostenrijk, Francis van Peasschen, Jan-Peeter de la Porte, Ludovicus-Bertolus de Laen, Peeter van den Bosch, Christiaan van der Wee, Martinus-Josephus le Gendarmes en Martinus Lauwers.¹⁰

In 1720 schreef Jan Claudius de Cock een verhandeling over de beeldhouwkunst met de titel *Eenighe voornaemste en noodighe regels van de beeldhouwerye*.¹¹ Deze in dichtrijm geschreven 'handleiding' bevat praktische aanwijzingen voor beeldhouwers die 'metter tijdt een goet meester' willen worden. De Cock wees hen op de noodzaak om eerst een plan te maken. Beeldhouwers konden daarbij inspiratie putten uit verschillende geschriften. Werken die in die tijd vaak werden geraadpleegd als inspiratiebron waren onder andere *Metamorphosen* van Ovidius en *Iconologia* van Ripa. In zijn geschrift wees Jan Claudius de Cock ook op het belang om kennis te nemen van de klassieke beeldhouwkunst. Verschillende beroemde beelden werden in het geschrift met naam genoemd, bijvoorbeeld de Lacoöngroep en de Venus van Cleomnos. Daarnaast spreekt hij zijn bewondering uit voor François Duquesnoy (1597-1643), die veel invloed heeft gehad op de ontwikkeling van de beeldhouwkunst in de Zuidelijke Nederlanden. De eerste creatieve fase was het maken van ruwe schetsen op papier. Het maken van tekeningen vereiste specifieke kennis en vaardigheden. Jan Claudius de Cock besteedde in dat kader onder meer aandacht aan de proportieel, een correcte maatvoering en anatomie. De volgende fase was het boetseren van een model. Ook daarbij gaf hij zijn lezers enkele praktische aanwijzingen. Bij beelden die zijn voorzien van een draperie mogen de plooien bijvoorbeeld niet te diep gegroefd zijn, omdat het anders lijkt alsof in de ledematen van het beeld is gesneden. Om dit probleem te voorkomen adviseerde hij om eventueel eerst een naakt model in potaarde te maken en dit model daarna te voorzien van een draperie. Na het schaalmodel werd doorgaans een model op de schaal van het beoogde beeldhouwwerk gemaakt. De laatste fase was het voltooiën van het definitieve beeld. Het eindproduct kon van verschillende materialen zijn vervaardigd, bijvoorbeeld ivoor, hout, zandsteen en marmer. Alvorens met deze materialen aan de slag te kunnen, wees Jan Claudius de Cock er nogmaals op hoe belangrijk het was de 'goede maet' te betrachten. Een schilder kon zijn fouten op het doek herstellen door een nieuwe laag verf aan te brengen, maar een beeldhouwer kon een weggesneden of weggehakt deel niet meer terugplaatsten.

Jan Claudius de Cock heeft zijn aanwijzingen zelf in de praktijk gebracht. Zo heeft hij onder meer inspiratie geput uit het werk *Metamorphosen* van Ovidius. Daarom wekt het geen verwondering dat de beeldhouwer, die zelf ook bescheiden aspiraties had als dichter, een gedicht heeft opgedragen aan Ovidius.¹² De huidige bewaarplaats van het gedicht is onbekend. Daarnaast heeft beeldhouwer De Cock een tweezijdige tekening vervaardigd met als thema de verheerlijking van Ovidius. Deze tekening wordt bewaard in het Herzog Anton Ulrich-Museum in Braunschweig. De reeds genoemde schrijver Weyerman meldde

dat Jan Claudius de Cock een werk van Ovidius had voorzien van illustraties en dat de beeldhouwer een groot tekenaar was.¹³ De vele ontwerptekeningen van zijn hand die elders in deze bijdrage ter sprake komen, getuigen daarvan. Bij zijn 25-jarig huwelijksjubileum schreef De Cock een jubeldicht (1718), waarin hij een vrome kant van zichzelf liet zien. In het betreffende werk vernemen we dat twee zonen en een dochter van hem op jonge leeftijd stierven.¹⁴

Na een productieve carrière overleed Jan Claudius de Cock begin 1735 in Antwerpen.¹⁵ Daarna vertrok zijn dochter naar Den Haag om, met gemengde gevoelens, enkele marmeren beelden en modellen van zijn hand te verkopen.¹⁶

Als veelzijdig kunstenaar gewaardeerd door tijdgenoten

Jan Claudius de Cock was in zijn tijd een productieve en veelzijdige kunstenaar. Hij was niet alleen beeldhouwer, maar ook ontwerper, graveur, tekenaar en dichter. Veel werk werd gemaakt in opdracht. Zijn werkzaamheden voor de stadhouder in Breda waren een prestigieus project en markeerden het begin van zijn carrière. Hij produceerde ook voor de vrije markt. De verzamelaar Anthony Grill bezat bijvoorbeeld verschillende werken van De Cock, namelijk een Venus en Cupido, een Sibilla, een Flora, een Kind, een Os, een Hercules, drie Kindertjes en nog enkele modellen. Ook bezat hij twee kindertjes, het leven en de dood voorstellend.¹⁷ Uit de nalatenschap van deze verzamelaar werd op 14 april 1728 een door De Cock vervaardigde marmeren beeldengroep ‘verbeeldende de Wyntyd’ geveild alsmede ‘een dito, zynde twee Satertjes met een Bokje’.¹⁸ Deze gegevens zijn een indicatie dat Jan Claudius de Cock in zijn tijd een gewaardeerd beeldhouwer was. Zijn oeuvre omvat kerkmeubilair, gebeeldhouwde portretten, grafmonumenten, interieurstukken en tuinornamenten. Daarnaast zijn van deze kunstenaar relatief veel (ontwerp)tekeningen bewaard gebleven.

Kasteel van Breda

Het verzorgen van beeldhouwwerk voor stadhouder Willem III aan het Prinsenhof in Breda was de eerste grote opdracht voor Jan Claudius de Cock. Kennelijk had de jonge beeldhouwer in korte tijd naam en faam gemaakt. Volgens de schrijver Weyerman werd hij bij zijn werkzaamheden in Breda geassisteerd door zijn zwager, de beeldhouwer Melchior Serlippens, en verschillende leerlingen. De Cock realiseerde een binnentrap die met lofwerk en dierenfiguren was versierd, twee schouwen, een spiegellijst en een Marsbeeld. Daarnaast werden stenen en houten beelden van zijn hand in verschillende appartementen geplaatst. Tijdens de werkzaamheden beschikte hij over tijdelijke woon- en werkruimte in het Gouvernement, waar hij ook les in tekenen gaf. Weyerman meldt dat ook de kunstschild-

8 Weyerman, *De levens-beschryvingen*, 52.

9 Peeters, ‘Een wegbereider’, 284.

10 Rombouts & Van Lerijs, *De Liggeren*, 606, 607, 626, 632, 678, 685, 689, 694, 713, 727, 742, 744.

11 Deze verhandeling werd in 1865 gepubliceerd. Een exemplaar van deze verhandeling bevindt zich in het Rubenianum in Antwerpen.

12 Bussers, ‘Enkele gegevens’, 336.

13 Weyerman, *De levens-beschryvingen*, 52.

14 Donnet, ‘Un oeuvre intime’, 253, 257.

15 Van der Sanden, *Oud Konst-Tooneel*; Verhaegen, ‘Un groupe’, 379; Peeters, *Het XVIIIe eeuwse koorgestoelte*, 43.

16 Weyerman, *De levens-beschryvingen*, 53-54.

17 Bergvelt en Kistemaker, *De wereld*, 76.

18 Mijndhardt, *Teyler*, 161.

Voor een veiling bij Christie's in 2010 werd geschat dat dit werk van Jan Claudius de Cock, Allegory of sculpture (1706), 5000 à 7000 £ zou opbrengen. Tekening op papier met zwart krijt, pen, bruine en zwarte inkt, 36.3 x 19.2 cm (http://www.christies.com/LotFinder/lot_details.aspx?intObjectID=5334351)

der en beeldhouwer Frank Pieter Verheyden (1657-1711) ‘veele kunststukken en cieraaden gesneden en gebytelt’ voor het Kasteel van Breda.¹⁹ Een zoon van deze Frank Pieter Verheyden was Mattheus Verheijden, die in 1700 te Breda werd geboren en schilder werd.²⁰

Van de werken van Jan Claudius de Cock op het kasteel van Breda is, voor zover bekend, niets bewaard gebleven. Het ongepubliceerde manuscript van Adam van Broeckhuysen over de geschiedenis van Breda (1738) geeft wel een indruk van de werken die hij heeft vervaardigd. Van Broeckhuysen was namelijk een tijdgenoot van de beeldhouwer en heeft de werken met eigen ogen gezien en beschreven. In zijn perceptie was Jan Claudius de Cock ‘jong in jaaren, maar een treflyk oud meester in de kunst’.²¹ Het interieur telde onder andere een schouw (1694) die ‘extra fraai gebeeldhoudt’ was.²² Het betreffende werk was voorzien van kindertjes die de vijf ‘sinnen’ (zintuigen) uitbeeldden, namelijk het gezichtsvermogen, het gehoor, de reuk, de smaak en het gevoel. Daarnaast heeft De Cock een Marsbeeld vervaardigd, dat al in 1742 moest worden vervangen door een ander beeld van de hand van Jan Baptist Xavery. Hier zijn twee alternatieve verklaringen voor. Van Broeckhuysen vermeldde in zijn manuscript dat het beeldhouwwerk door de tijd heen in verval was geraakt, waaronder de vergulde en wit geverfde beelden aan de poort. Mogelijk was het betreffende beeld van De Cock ook van hout gemaakt en wit geschilderd. Dit kan een verklaring zijn van het feit dat het beeld zo snel vervangen moest worden door een ander beeld. Weyerman vermeldde echter dat het Marsbeeld zou zijn gehakt uit een ouder beeld dat verweerd was.²³ Volgens de beschrijving van Weyerman had het Marsbeeld een sabel in de rechterhand en in de linkerhand een ontstoken oorlogstoorts. Deze kenmerken wijken af van een ontwerp-tekening van een Marsbeeld van De Cock die wordt bewaard in het Herzog Anton Ulrich-Museum in Braunschweig. Op deze tekening is Mars weergegeven als een gespierde en vrijwel naakte figuur met een Romeinse legerhelm. Met zijn linkerhand houdt hij de schede van zijn zwaard vast. Zijn rechterhand rust op de handgreep van het zwaard. Het linkerbeen is opgetrokken en rust op een blok.

Een ander werk dat in Breda tot stand is gekomen, is een ontwerp-tekening van een monument voor stadhouder Willem III van Oranje. Deze tekening wordt bewaard in het Louvre in Parijs. De betreffende tekening bevat niet alleen de signatuur van Jan Claudius de Cock, maar ook de toevoeging ‘bredae’. Hieruit kunnen we opmaken dat de tekening tussen 1692 en 1697 moet zijn vervaardigd.²⁴

Kerkmeubilair

Jan Claudius de Cock heeft hoogwaardig kerkmeubilair tot stand gebracht. Zijn voornaamste werk op dat terrein is een koorgestoelte (1713) dat oorspronkelijk voor de priorij van Korsendonk werd vervaardigd. In 1784 werd het stuk verkocht, waarna het in de Turnhoutse Sint Pieterskerk werd geplaatst. Het auteurschap van dit werk is onbetwist. In het medaillon van de Heilige Albinus staat namelijk de signatuur van Jan Claudius de Cock (‘I.C:DE COCK’). Het koorgestoelte bevat een rijk iconografisch programma, waarbij in belangrijke mate inspiratie is geput uit het werk van Césaire Ripa. Terracotta ontwerpen

¹⁹ Weyerman, *De levens-beschryvingen*, 382.

²⁰ *Archief Confrérie Pictura en Tekenacademie*, Toegangsnr. 0164-01, Inventarisnr. 24.

²¹ *Archief Cuypers van Velthoven*, Toegangsnr. 346, Inventarisnr. 508.

²² Van Wezel, *Het paleis*, 310.

²³ Weyerman, *De levens-beschryvingen*, 50.

²⁴ Jacobs, *Fascination baroque*, 58.

Houten koorgestoelte (1713) in Sint Pieterskerk van Turnhout.
Foto's Dennis de Kool

Op dit detail van het koorgestoelte in de Sint-Pieterskerk te Turnhout is duidelijk de signatuur (I.C. DE COCK) van Jan Claudius de Cock te lezen. Foto Dennis de Kool

van verschillende kariatiden en medaillons worden bewaard in de Koninklijke Musea voor Schone Kunsten in Brussel.²⁵

Een ander kerkmeubel dat De Cock heeft vervaardigd is de eikenhouten preekstoel (1719) in de Sint Willibrorduskerk in Berchem.²⁶ De ronde kuip heeft de vorm van een met acanthusbladeren gedecoreerde vaas. De kuip staat op een sobere zuil die met bloemmotieven is versierd. Naast de kuip omringen de symbolen van de vier evangelisten een evangelieboek met de tekst 'Sanctum Jesu Christi Evangelium'. Het klankbord is voorzien van draperie en bazuinende engelen. De preekstoel is voorzien van een duif, het Christelijke symbool van de Heilige Geest. In 1850 werd een beeld van Sint Willibrordus onder de kuip geplaatst. Mogelijk heeft Jan Claudius de Cock nog meer preekstoelen vervaardigd. Het Rijksprentenkabinet in Amsterdam beschikt over een ontwerptekening van zijn hand waarop een klassiek vormgegeven preekstoel is afgebeeld met een ronde kuip, waarop een portretmedaillon is bevestigd. De kuip wordt ondersteund door een engel. Het is niet bekend of dit ontwerp is uitgevoerd. De École Nationale Supérieure des Beaux-Arts in Parijs bezit een gesigeneerde tekening met het achteraanzicht van een preekstoel. Deze preekstoel wordt ondersteund door verschillende figuren. Verder heeft Jan Claudius de Cock in de Oud-Katholieke kerk van Den Haag de altaaromlijsting en de altaarbeelden van Jozef en Maria voor zijn rekening genomen.²⁷ Bij dit project kwam hij in contact met Jan Baptist Xavery, die de eikenhouten preekstoel (1729) en de marmeren wijwaterbakken met reliëfs (1728) voor deze kerk heeft vervaardigd.

Verder leverde Jan Claudius de Cock vrijstaande religieuze beelden, bijvoorbeeld Sint-Pieter en Sint-Jacobus de Meerdere in de Antwerpse Sint-Jacobskerk.²⁸ Bij de Antwerpse Sint Pauluskerk staan eveneens beelden opgesteld die door hem zijn gesigneerd.²⁹ Dit betreft verschillende levensgrote sculpturen in de beeldentuin en een drietal beelden op de ingangspoort aan de Veemarkt.

Ook hoogaltaren waren voor deze beeldhouwer geen onbekend terrein. Een voorbeeld is het hoogaltaar (1711) in de Begijnenkerk van Hoogstraten.³⁰ Dit is een klassiek portiekaltaar, bekroond met een weelderig gebeeldhouwde groep. Aan weerszijden van het altaar staan twee levensgrote heiligen opgesteld. Van dit hoogaltaar is een ontwerp-tekening bewaard gebleven die wordt toegeschreven aan Jan Claudius de Cock.³¹ Mogelijk heeft deze beeldhouwer ook andere altaren vervaardigd. In Musée du Mont-de-Piété in Bergues bevindt zich een ontwerp-tekening (1721) van een altaarproject.³²

Gebeeldhouwde portretten, grafmonumenten en interieurstukken

Jan Claudius de Cock was een verdienstelijk portrettist. De terracottabusten van de prinsen Philips Willem (1554-1618) en Maurits (1567-1625) in het Rijksmuseum, waarvan het eerste portret in bruikleen is van het Amsterdam Museum, behoren tot zijn vroegst bekende werken.³³ Beide borstbeelden zijn gebaseerd op oudere prentvoorbeelden. Een ander portret is de buste van Balthasar III Moretus (1700) in het Museum Plantin-Moretus in Antwerpen.

²⁵ Peeters, *Het XVIIIe eeuwse koorgestoelte*, 12; Bussers, 'Enkele gegevens', 341.

²⁶ Donnet, 'Un oeuvre intime', 233.

²⁷ Plantenga, 'Een achttiende-eeuwse schuilkerk', 106; Dumas, 'Beeldende kunsten', 328.

²⁸ Van Gelder, *Kunstgeschiedenis*, 1475.

²⁹ Donnet, 'Un oeuvre intime', 232.

³⁰ *Het beeld in de Nederlandse barok*, 12.

³¹ Bussers, 'Enkele gegevens', 339.

³² Jacobs, *Fascination baroque*, 54.

³³ Leeuwenberg en Halsema-Kubes, *Beeldhouwkunst*, 253.

Terracotta borstbeeld van prins Maurits van Oranje (1567-1625), op basis van een afbeelding door Jan Claudius de Cock geboetseerd in de periode 1692-1698. Hoogte 64 cm (Collectie Rijksmuseum Amsterdam, www.rijksmuseum.nl/nl/collectie/BK-B-53)

Van Jan Claudius de Cock zijn ook andere gedocumenteerde portretten bekend, waaronder een portretmedaillon van een keizer.³⁴ Dit werk maakte deel uit van de collectie van Charles van Herck.

Naast portretten heeft De Cock verschillende grafmonumenten ontworpen en vervaardigd. Voorbeelden zijn het epitaaf (1712) voor Jan Antoon van Woensel en het monument voor Susanna en Margareta de Meurs (circa 1720) in de Sint Jacobskerk in Antwerpen, het praalgraf (1708) voor L.A. Schockaert in de Goedelekerk van Brussel en de graftombe (1727) voor Jérôme van Ravenschoot van Capelle in de abdij van Postel.³⁵ Het ontwerp van het grafmonument van Balthasar III Moretus wordt eveneens aan De Cock toegeschreven.³⁶

Marmeren reliëf Daphne en Apollo (1707) in het Kabinet der Koning in Den Haag. Foto Dennis de Kool

Jan Claudius de Cock heeft zich ook toegelegd op decoratieve interieurstukken. Voorbeelden daarvan zijn de twee marmeren reliëfs (1707) in het huidige Kabinet der Koning in Den Haag, die duidelijk als elkaars pendant zijn bedoeld.³⁷ Johan van Schuylenburch liet dit huis in 1724 ingrijpend verbouwen. Na zijn dood kwam het huis in handen van Hendrik van Slingelandt. Hij maakte, afwisselend als schepen en burgemeester, deel uit van het Haagse bestuur. De beroemdste bewoner van het huis was Guillaume Groen van Prinsterer (1801-1876).

Op het eerste reliëf zijn Daphne en Apollo uitgebeeld. De Griekse god Apollo werd verliefd op de nimf Daphne, die hem afwees. Daarna sloeg ze noodgedwongen op de vlucht voor Apollo. Ze verzocht haar vader om hulp, waarna ze in een laurierboom veranderde.³⁸

³⁴ Beelddocumentatie RKD.

³⁵ Donnet, 'Un oeuvre intime', 234.

³⁶ Herremans, *Voorbeeldige busten*, 133.

³⁷ Dumas en Rosenberg, *Het kabinet*, 148.

³⁸ Ovidius, *Metamorphosen*, l:452-567.

Marmeren reliëf Arethusa en Alpheius (1707) in het Kabinet der Koning in Den Haag. Foto Dennis de Kool

Apollo is afgebeeld met een lier die Daphne achtervolgt. Het haar en de armen van Daphne veranderen in takken met bladeren. Aan haar linkervoet groeien wortels. Daphne en Apollo was kennelijk een geliefd thema bij de beeldhouwer, want er zijn verschillende ontwerp-tekeningen van zijn hand van dit mythologische paar bewaard gebleven.³⁹ Op het tweede reliëf zijn Arethusa en Alpheius weergegeven. De nimf Arethusa was een heel mooi meisje. Toen ze naakt aan het baden was, werd ze aangesproken door de riviergod Alpheius, waarna ze in paniek op de vlucht sloeg. Diana hielp haar door haar te hullen in de mist. Daarna veranderde ze in een bron.⁴⁰

Op basis van ontwerp-tekeningen ontstaat de indruk dat Jan Claudius de Cock mogelijk ook andere marmeren reliëfs en schoorsteenstukken heeft vervaardigd. Een tekening met als onderwerp Vertumnus en Pomona in de collectie van het Herzog Anton Ulrich-Museum in Braunschweig heeft een ovale vorm en kan daarom hebben gefungeerd als een studie voor een bovendeur- of schoorsteenstuk. Een zelfde beoogde functie kan een gelijkvormige tekening in het Rijksprentenkabinet te Amsterdam hebben gehad waarop Apollo en Daphne (1701) zijn afgebeeld. Ten slotte kan een schoorsteenstuk worden genoemd waarop een godin (Venus of Galathea?) is afgebeeld die wordt voortgetrokken door een dolfijn.⁴¹

Mythologische (tuin)beelden

Jan Claudius de Cock heeft verder mythologische (tuin)beelden en -vazen vervaardigd. Daarbij zijn veel thema's ontleend aan de *Metamorphosen* van Ovidius. Een aanzienlijke collectie van acht beelden en groepen bevond zich op de Keukenhof. In 1746 werden deze beelden op een veiling verkocht.⁴² Twee daarvan, namelijk de marmeren kindergroepen (1710) die de Lente en de Herfst voorstellen, werden gekocht door Pieter Teyler van der Hulst, de stichter van Teylers Museum. Hij heeft deze beelden vervolgens op de binnenplaats van zijn Haarlemse woonhuis aan de Damstraat 21 geplaatst.⁴³

Een ander werk, namelijk het door Jan Claudius de Cock gesigioneerde marmeren beeld dat de Roof van Proserpina (1711) voorstelt, is na deze veiling op Meer en Berg te Heemstede beland. In de jaren dertig van de twintigste eeuw is het beeld, na financiële problemen van de toenmalige eigenaar, verkocht aan een handelaar en doorverkocht aan kunsthandelaar Goudstikker, die het beeld in 1936 in zijn tuin van huis Oostemeer in Ouderkerk aan de Amstel liet plaatsen.⁴⁴ De reliëfs op het voetstuk van het beeld van Jan Claudius de Cock hebben allemaal betrekking op het mythologische verhaal van Ceres, die haar ontvoerde dochter Proserpina zoekt. Afgebeeld zijn Ceres en de bronnimf Cyane, Ceres die een brutale jongen in een hagedis verandert en Ascalaphus, die door Ceres in een uil wordt veranderd. Het vierde reliëf ontbreekt. Wel is een ontwerp-tekening (voorstudie) van het beeld bewaard gebleven. Deze tekening werd op 21 april 1997 geveild in Parijs. De huidige verblijfplaats van de tekening is helaas onbekend. Een deel van de signatuur en het laatste cijfer van de datering, waarvan '170' de eerste drie cijfers zijn, ontbreken. Jan Claudius de Cock heeft gekozen voor een benadering waarbij Proserpina lijkt te berusten in haar lot. Dat is een andere interpretatie dan de gangbare traditie. Een voorbeeld daarvan is de beeldengroep van Gianlorenzo Bernini, waarbij Proserpina zich hevig verzet en Pluto van zich afdrukt. Van hevig verzet door Proserpina tegen haar ontvoerder is ook sprake bij een marmeren beeld van François Girardon in het paleispark van Versailles.

Marmeren beeldengroep De roof van Proserpina (1711) in de tuin van huis Meer en Berg te Heemstede (http://en.wikipedia.org/wiki/Jan_Claudius_de_Cock)

³⁹ Deze tekeningen worden onder meer bewaard in het Herzog Anton Ulrich-Museum in Braunschweig, het museum Plantin-Moretus in Antwerpen, de Kunsthalle in Bremen en het Rijksmuseum in Amsterdam.

⁴⁰ Ovidius, *Metamorphosen*, V:572-641.

⁴¹ Beelddocumentatie RKD.

⁴² Hulkenberg, 'De grote verkoop', 182.

⁴³ Mijnhardt, *Teyler*, 11; Dumas, 'Getekende ontwerpen', 44.

⁴⁴ Fischer, *Ignatius en Jan van Logteren*, 45.

Marmeren tuinbeeld Vulcanus, Venus en Amor op Beekestijn in Velsen-Zuid, beeldhouwer onbekend. Foto Dennis de Kool

De interpretatie van Jan Claudius de Cock vertoont wel enige overeenkomsten met de beeldengroep Vulcanus, Venus en Amor op Beeckestijn. Ook bij dit beeld is zichtbaar dat de godin zich zonder zichtbaar verzet laat meevoeren door Vulcanus. Haar rechterarm rust op zijn schouder, zodat zelfs de indruk kan ontstaan dat hier sprake zou zijn van een liefdespaar. Dit niet gesigioneerde tuinbeeld wordt in de literatuur aan verschillende beeldhouwers toegeschreven, namelijk (de ateliers van) Quellinus, Verhulst, Eggers, Ebbelaar, Blommendael en Cresant.⁴⁵ De hypothetische vraag is of dit klassieke beeld wellicht niet in verband kan worden gebracht met Jan Claudius de Cock of beeldhouwers in zijn omgeving?

Een ander marmeren tuinbeeld (1727) van De Cocks hand is opgesteld in park Sanssouci in Potsdam.⁴⁶ Dit betreft een beeld van een vrouw met een kind in haar rechterarm. Bij haar linkerbeen staat een tweede kind, terwijl een derde kind bij haar rechtervoet ligt. Haar blik is op het tweede kind gericht. Afgaand op Césaire Ripa is hier Caritas (Liefde) uitgebeeld. Volgens Ripa wordt Caritas vaak voorgesteld als een vrouw in het rood gekleed, waarbij op het hoofd een brandende vlam is geplaatst. In haar rechterarm ligt een kind aan haar borst, terwijl twee andere kinderen ‘aan haere voeten spelen’.⁴⁷ De brandende vlam op haar hoofd verwijst naar de eeuwige liefde. Jan Claudius de Cock wijkt enigszins af van deze traditie, door geen kind aan de borst van de vrouw te leggen. Op De Hartekamp in Heemstede stonden een beeldengroep van drie vechtende jongens en drie andere beelden. Deze beelden werden in 1788 geveild.⁴⁸ De collectie van het Statens Museum for Kunst in Kopenhagen telt twee marmeren beeldengroepen, namelijk Psyche en Cupido (1706) en Jupiter die de baby Hercules naar een slapende Juno brengt (1700).

Naast de gerealiseerde tuinornamenten heeft Jan Claudius de Cock ook ontwerptekeningen voor tuinbeelden en -vazen vervaardigd. Zijn bewaard gebleven serie ontwerptekeningen van tuinbeelden is vrij uniek.⁴⁹ Deze serie bestaat uit zestien gesigioneerde, gedateerde (1699) en genummerde ontwerptekeningen voor vrijstaande (tuin)beelden.⁵⁰ Op drie na zijn de mythologische scènes ontleend aan de *Metamorphosen* van Ovidius. Naast de genoemde serie heeft Jan Claudius de Cock ook andere tekeningen van tuinbeelden vervaardigd, bijvoorbeeld Flora en Ceres (1706) voor Cornelis van Schuylenburch.⁵¹ Beide tekeningen worden bewaard in het familiearchief in New York.

Putti en tuinvazen

Jan Claudius de Cock heeft zich ook toegelegd op beelden van kindertjes. Een voorbeeld is het marmeren beeld van een donker jongetje met een stede kroon (1704) in het Rijksmuseum.⁵² Het Victoria & Albert museum in Londen bezit een marmeren borstbeeld (1705-1710) van een donker jongetje. Een ander voorbeeld, ditmaal in een particuliere verzameling, betreft het marmeren beeld Oorlog en Vrede (1710). Mars kroont de Vrede met een lauwerkrans. De Vrede houdt een overvloedshoorn in de hand, die erop wijst dat de vrede de terugkeer van de welvaart met zich meebrengt.⁵³ Het terracotabeeld voorstellende

⁴⁵ Scholten, ‘Het portret’, 134; Fischer, *Ignatius en Jan van Logteren*, 511.

⁴⁶ *Bauten und Bildwerke*, 92, 94.

⁴⁷ Ripa, *Iconologia*, 292-293.

⁴⁸ Albers, *Het landgoed*, 56.

⁴⁹ Zijn tijdgenoot Daniël Marot heeft eveneens een serie ontwerpen van tuinbeelden vervaardigd. Bron: Jessen, *Das Ornamentwerk*.

⁵⁰ Bron: <http://www.3landesmuseen.de/Sammlungen-Online.883.0.html>.

⁵¹ Dumas, ‘Beeldende kunsten’, 328.

⁵² Leeuwenberg en Halsema-Kubes, *Beeldhouwkunst*, 253.

⁵³ Verhaegen, ‘Un groupe’, 378; *Beeldhouwkunst in de eeuw van Rubens*, 39.

Tuinvaas met deksel (1699), door Jan Claudius de Cock. Tekening op papier, 157 mm h x 137 mm b (Collectie Rijksmuseum Amsterdam, www.rijksmuseum.nl/en/collection/RP-T-1911-72)

De Oorlog werd in 2011 aangekocht door het Breda's Museum.⁵⁴ Dit beeldje is 34 cm hoog. In een tentoonstellingscatalogus van het Amsterdams Historisch Museum, het huidige Amsterdam Museum, is verder melding gemaakt van twee marmeren beeldjes (1715) van kindertjes, die de Dag en de Nacht voorstellen.⁵⁵ De collectie van Musée Cognac-Jay in Parijs telt een marmeren groepje (1705) van een jonge sater die druiven geeft aan een Bacchus-kind.⁵⁶ Op 4 juni 2009 werden bij Sotheby's in New York twee terracotta putti (1704) verbeeldende de elementen Lucht en Vuur geveild. Daarnaast zijn er andere gedocumenteerde putti van De Cock bekend. Op 11 mei 1717 verscheen bijvoorbeeld in de *Amsterdamsche Courant*

een advertentie waarin werd aangekondigd dat op 22 mei 1717 in Middelburg onder andere twee marmeren groepjes met hun piëdestallen door Jan Claudius de Cock in de verkoop zouden gaan.⁵⁷ Afgaand op de haardracht van de putti van zijn hand valt het op dat de jongetjes vaak krullen in hun haar hebben. We zien dit onder meer bij de amors van de beeldengroepen in Oostermeer en Kopenhagen en de Antwerpse gedenktekens voor Susanna en Margareta de Meurs. Tuinbeelden van kinderen waren een geliefd genre in de tijd. De Cock heeft de grondslag gelegd voor een veel bredere uitbloei hiervan.⁵⁸

Daarnaast heeft Jan Claudius de Cock verschillende ontwerpen voor tuinvazen gemaakt. Tekeningen of afschriften daarvan worden bewaard in het Rijksmuseum, de Kunstbibliotheek in Berlijn en het prentenkabinet van het Antwerpse museum Plantin-Moretus. Het Rubenianum in Antwerpen bezit een afschrift van een ontwerp-tekening (1699) van een vaas met putti.

Beeld van een Afrikaanse jongen met stedenkroon (1704). Wit marmer, h 95,0 cm x b 47,0 cm x d 26,0 cm (Collectie Rijksmuseum Amsterdam, www.rijksmuseum.nl/nl/collectie/BK-1972-134)

Ontwerptekeningen

In zijn verhandeling over de beeldhouwkunst wees Jan Claudius de Cock op de noodzaak om ruwe schetsen op papier te maken. Deze aanbeveling heeft hij zelf in de praktijk gebracht, want De Cock was een zeer productief tekenaar. Daarnaast verzorgde hij tekenlessen, onder meer aan zilversmeden. Een groot deel van zijn tekeningen is in het buitenland beland. Het prentenkabinet van het Herzog Anton Ulrich-Museum in Braunschweig bezit 126 tekeningen, waarvan 22 dubbelzijdig en het prentenkabinet van Staatliche Kunstsammlungen in Dresden bezit 30 tekeningen.⁵⁹ Ook het museum Plantin-Moretus beschikt over een aanzienlijke collectie tekeningen van zijn hand. Jan Claudius de Cock geeft in deze tekeningen wederom blijk van zijn veelzijdigheid.

⁵⁴ Grosveld, 'De Oorlog'. Zie: http://www.breda-museum.org/breda/upload_pdf/AanwinstJdCdC.pdf.

⁵⁵ Bergvelt en Kistemaker, *De wereld*, 76.

⁵⁶ Jacobs, *Fascination baroque*, 52.

⁵⁷ Dudok van Heel, 'Ruim honderd advertenties', 110.

⁵⁸ Fischer, *Ignatius en Jan van Logteren*, 46.

⁵⁹ Dumas, 'Getekende ontwerpen', 45.

Een interessant detail is dat enkele ontwerptekeningen van zijn hand in verband kunnen worden gebracht met terracotta modellen en gerealiseerde eindproducten. Aldus kan het creatieve proces tijdens de totstandkoming van beeldhouwwerken van Jan Claudius nader worden gereconstrueerd. Charles Dumas, die voornemens is om een monografie over Jan Claudius de Cock te publiceren, heeft twee werken van deze beeldhouwer in verband gebracht met ontwerptekeningen. Dit zijn een tekening van de profeet Ezechiël die vermoedelijk als ontwerp heeft gediend voor een zandstenen beeld in de tuin naast de Sint Pauluskerk in Antwerpen en een tekening van De roof van Proserpina die vermoedelijk als inspiratiebron heeft gediend voor een marmeren versie in de tuin van Huis Oostermeer in Ouderkerk aan de Amstel.⁶⁰ Daarnaast is in de literatuur een verband gelegd tussen een tekening van Boreas en Oreithia in het Herzog Anton Ulrich-Museum in Braunschweig, een vereenvoudigde gelijknamige ontwerptekening (1709) die in het Albertina Museum in Wenen wordt bewaard en een gelijknamig terracotta model in de Koninklijke Musea voor Schone Kunsten in Brussel.⁶¹ Hier kan een ander voorbeeld aan worden toegevoegd. Een gemonogrammeerde ontwerptekening met als onderwerp Psyche en Cupido die op 8 december 1988 bij Christie's in Londen werd geveild, vertoont namelijk opvallende overeenkomsten met het gelijknamige marmeren beeld (1706) in het Statens Museum for Kunst in Kopenhagen. De betreffende tekening bevindt zich nu de Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België in Brussel. Een afbeelding van deze ontwerptekening wordt bewaard in het Rubenianum in Antwerpen.

Evaluatie

Uit het geïnventariseerde indicatieve overzicht van de werken van Jan Claudius de Cock blijkt dat hij een productieve en veelzijdige beeldhouwer was. Daarnaast heeft hij als leermeester en tekendocent een aanzienlijk aantal, veelal anoniem gebleven, beeldhouwers bereikt. De invloed van zijn verhandeling is lastiger vast te stellen. Ondanks zijn aanzienlijke oeuvre is hij een relatief onbekende kunstenaar. Daar zijn verschillende verklaringen voor aan te dragen.

Een eerste verklaring is dat zijn werkterrein de Zuidelijke en Noordelijke Nederlanden doorkruiste. Hij was voornamelijk werkzaam in en rondom Antwerpen en tussentijds in Breda en Den Haag. In de Noordelijke Nederlanden was de concurrentie minder groot dan in de Zuidelijke Nederlanden. De werkzaamheden op het Kasteel van Breda markeerden het begin van zijn zelfstandige loopbaan. Het is te betreuren dat de beeldhouwwerken die hij in het kader van deze prestigieuze opdracht tot stand heeft gebracht, verloren zijn gegaan.

Een tweede mogelijke verklaring is dat een aanzienlijk deel van zijn oeuvre niet (eenvoudig) toegankelijk is voor het publiek. Veel van zijn werken zijn letterlijk en figuurlijk aan ons oog onttrokken, bijvoorbeeld omdat ze in particulier bezit zijn gekomen, in depots van musea zijn beland of na veilingen letterlijk buiten beeld zijn geraakt.

Een derde verklaring is dat in Nederland doorgaans minder aandacht is voor beeldhouwers dan voor schilders. Kunstenaars die de penseel hebben gehanteerd mogen doorgaans rekenen op meer belangstelling dan zij die de beitel ter hand hebben genomen.

Een vierde verklaring is dat Jan Claudius de Cock leefde in een tijd waarin verschillende stijlrichtingen naast elkaar bestonden. Enerzijds was dat de weelderige vormtaal van de barok en anderzijds de klassieke vormtaal die in de loop van de achttiende eeuw zou uitmonden in de 'edele eenvoud' van het neoclassicisme. De smaak van opdracht-

gevers kon variëren en kunstenaars waren in hoge mate van hen afhankelijk. Om geen opdrachten mis te lopen moesten kunstenaars in beide vormentalen thuis zijn. Het hinken op twee gedachten is zichtbaar in verschillende werken van Jan Claudius de Cock. Een illustratief voorbeeld is het hoogaltaar in Hoogstraten, waarbij de sobere architectuur van het onderstel contrasteert met de drukke bekroning in de vorm van engeltjes, wolken en bloemenkransen. Deze dualiteit is overigens ook zichtbaar bij werken van zijn tijdgenoten, bijvoorbeeld Jan Baptist Xavery (1697-1742). Bij Jan Claudius de Cock is de neiging naar de klassieke vormentaaal sterker. Hij werkte soberder dan zijn leermeester en heeft zich, geheel in lijn met zijn verhandeling over de beeldhouwkunst, in zijn eigen werken duidelijk laten inspireren door de klassieke beeldhouwkunst. Tegen die achtergrond kan hij worden gezien als een wegbereider tot het neoclassicisme.⁶² Veel mythologische thema's in zijn oeuvre zijn ontleend aan de *Metamorphosen* van Ovidius.

Aangezien kunstenaars nadrukkelijk rekening moesten houden met de wensen van hun opdrachtgevers, konden ze zich minder artistieke vrijheden permitteren dan hedendaagse kunstenaars. De huidige 'galeriekunst' heeft doorgaans een aanbodgestuurd karakter, waarbij de kunst haar weg zoekt naar een liefhebber of verzamelaar, terwijl in het tijdperk van Jan Claudius de Cock bij de kunst in sterkere mate sprake was van vraagsturing, waarbij opdrachtgevers naar geschikte kunstenaars zochten om hun eigen ideeën en opvattingen op een kunstzinnige manier uit te beelden. Jan Claudius de Cock moest dus vaak rekening houden met de 'dwingende wensen' van zijn opdrachtgevers.⁶³ In ontwerptekeningen en terracottamodellen konden kunstenaars overigens wel hun creatieve ideeën kwijt. Kunstenaars waren dus ook weer niet louter projectuitvoerders.

Een ander verschil is dat de hedendaagse kunst tegenwoordig vaak wordt gepercipieerd als een individualistische exercitie, terwijl bij veel opdrachten in die tijd sprake was van een collectief en creatief samenspel tussen onder andere beeldhouwers, schilders, architecten, stucwerkers en schrijnwerkers. Kunstenaars konden elkaars concurrenten, maar ook elkaars collega's zijn bij de uitvoering van grote prestigieuze projecten. De wegen van Jan Claudius de Cock en Jan Baptist Xavery kruisten elkaar bijvoorbeeld bij werkzaamheden in de Oud-Katholieke kerk van Den Haag. Kunstenaars waren letterlijk bekend met elkaars werken. Uit een advertentie in de *Haagsche Courant* van 29 september 1734 blijkt bijvoorbeeld dat Jan Baptist Xavery werken van Jan Claudius de Cock en 'andere brave meesters' bezat. Ook in dat opzicht was sprake van creatieve kruisbestuiving. Samen creëerden kunstenaars een monumentale eenheid in huizen, kerken, buitenplaatsen en paleizen. Door verschillende oorzaken zijn kunstobjecten vaak uit hun oorspronkelijke context gehaald en is de oorspronkelijk beoogde eenheid vaak verloren gegaan. In deze bijdrage hebben we daar verschillende voorbeelden van gezien. Een gevolg is dat veel kunstwerken uit die tijd vaak niet meer als een samenhangend 'ensemble' bestudeerd en beoordeeld kunnen worden, maar louter als losstaande objecten die veelal via veilingen op zeer uiteenlopende plaatsen zijn beland.

Een ander verschil tussen de kunst uit die tijd en de hedendaagse kunst is dat vakmanschap destijds hoger werd aangeslagen dan tegenwoordig. Het verzekeren van een goede vakopleiding was een belangrijke doelstelling van de toenmalige ambachtsgilden.

60 Dumas, 'Getekende ontwerpen', 44-45, 47.

61 Bussers, 'Enkele gegevens', pp. 332-333; Dumas, 'Getekende ontwerpen', 47.

62 Peeters, 'Een wegbereider', 278.

63 Peeters, *Het XVIIIe eeuwse koorgestoelte*, 48.

Hedendaags kunstenaarschap wordt voornamelijk benaderd en gewaardeerd als een intellectueel proces van creatieve en autonoom handelende individuen, waarbij kunstwerken niet primair via de 'handen', maar voornamelijk via het 'hoofd' tot stand komen. Deze observatie is een belangrijke schakel tussen beeldhouwers als Jan Claudius de Cock en onze huidige tijd. Een herontdekking van hun kunstwerken kan resulteren in een herwaardering van het ambachtelijke vakmanschap in de kunst en daarbuiten.

Afkortingen

RKD Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie

Archivalia

Haags Archief, Den Haag

Archief Confrérie Pictura en Tekenacademie, Toegangsnr. 0164-01, Inventarisnr. 24

Brabants Historisch Informatie Centrum, Den Bosch

Archief Cuypers van Velthoven, Toegangsnr. 346, Inventarisnr. 508

Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie, Den Haag

Beelddocumentatie

Rubenianum, Antwerpen

Beelddocumentatie

Literatuur

- Albers, L., e a., *Het landgoed De Hartekamp in Heemstede*, uitgave Vereniging Oud-Heemstede-Bennebroek (Heemstede 1982).
- Bauten und Bildwerke im Park Sanssouci, uitgave Stiftung Preußische Schlösser und Gärten (Potsdam 2002).
- Beeldhouwkunst in de eeuw van Rubens, Catalogus tentoonstelling Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis/Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België (Brussel 1977).
- Beerman, M., F. van Burkom en F. Grijzenhout (red.), *Beeldengids Nederland* (Rotterdam 1994).
- Bergvelt, E. en R. Kistemaker (red.), *De wereld binnen handbereik: Nederlandse kunst- en rariteitenverzamelingen 1585-1735* (Zwolle/Amsterdam 1992).
- Breedveldt Boer, I.M., *Tekenen en vasseren: het bedrijf van Jan Peter van Baurseheit (1699-1768) en de architectuur in het tweede kwart van de achttiende eeuw* (Utrecht 2003, proefschrift).
- Bussers, H., 'Enkele gegevens over de Antwerpse beeldhouwer Joannes Claudius de Cock (1667-1735)', *Bulletin de Musées Royaux* (1992) 331-342.
- Cock, J.C. de, *Eenighe voornaemste en noodighe regels van de beeldhouwerij* (1720), heruitgave van F.H. Mertens (Brussel 1865).
- Donnet, F., 'Un oeuvre intime dus sculpteur J.C. de Cock', *Annales de l'Académie Royale d'Archéologie de Belgique* (1913, nr. 65) 227-258.
- Dudok van Heel, S.A.C., 'Ruim honderd advertenties van kunstverkopingen uit de *Amsterdamsche Courant* 1712-1725', *Amstelodamum* 64 (1977) 107-122.
- Dudok van Heel, S.A.C., 'Een verbouwingscontract van het Bartolottihuis aan de Herengracht voor het echtpaar Hasselaar-Kick in 1734', *Amstelodamum* 80 (1993, september/oktober) 97-106.
- Dumas, Ch., en H.P.R. Rosenberg (red.), *Het Kabinet der Koningin. Geschiedenis van het instituut en het huis aan de Korte Vijverberg*, uitgave Gemeente Den Haag, Dienst Stedelijke Ontwikkeling ('s-Gravenhage 2004).
- Dumas, Ch., 'Beeldende kunsten' in: Th. Wijsenbeek (red.), *Den Haag: geschiedenis van de stad. De tijd van de Republiek*, deel 2 (Zwolle 2005) 287-330.

- Dumas, Ch., 'Getekende ontwerpen voor beeldhouwwerken door Jan Claudius de Cock', *RKD Bulletin* (2012, nr. 2) 43-48.
- Fischer, P.M., *Ignatius en Jan van Logteren: beeldhouwers en stukkunstenaars*, bezorgd door E. Munnig Schmidt (Alphen aan den Rijn 2005).
- Gelder, H.E. van, e.a. (red.), *Kunstgeschiedenis der Nederlanden*, deel VIII, *Achttiende eeuw*, (Zeist/Antwerpen 1964).
- Grosveld, J., 'De Oorlog van Jan Claudius de Cock, een aanwinst in relatie tot de geschiedenis van het hof van de Nassaus in Breda' in: *Nieuwsbrief van het Breda's Museum*, 10 mei 2012.
- Herremans, V. (red.), *Voorbeeldige busten: het borstbeeld in de Nederlanden 1600-1800*, uitgave Koninklijk museum voor schone kunsten (Antwerpen 2008).
- Het beeld in de Nederlandse barok*, Catalogus Tentoonstelling Aartsbisshoppelijk Museum (Utrecht 1963).
- Hulkenberg, A.M., 'De grote verkoop van tuinbeelden, groepen en vazen op Keukenhof in 1746', *Leids Jaarboekje* (1969) 181-197.
- Jacobs, A., *Fascination baroque: la sculpture baroque flamande dans les collections publiques françaises* (Parijs 2011).
- Jessen, P., *Das ornamentwerk des Daniel Marot in 264 lichtdrucken nachgebildet* (Berlijn 1892).
- Kool, D. de, 'Jan Baptist Xavery (1697-1742): een veelzijdige tuinkunstenaar', *Bulletin KNOB* 110 (1892, nr. 2) 59-67.
- Leeuwenberg, J. en W. Halsema-Kubes, *Beeldhouwkunst in het Rijksmuseum*, catalogus ('s-Gravenhage/Amsterdam 1973).
- Mijnhardt, W.W., e.a., *Teyler 1778-1978. Studies en bijdragen over Teylers Stichting naar aanleiding van het tweede eeuwfeest* (Haarlem/Antwerpen 1978).
- Ovidius, *Metamorphosen* (Amsterdam 2011).
- Peeters, R., 'Een wegbereider tot het neo-classicisme: de Antwerpse beeldhouwer Joannes Claudius de Cock', *Jaarboeken Koninklijke Oudheidkundige Kring Antwerpen* (1950) 278-288.
- Peeters, R., *Het XVIIIe eeuwse Koorgestoelte der St. Pieterskerk te Turnhout: een gewrocht van Joannes Claudius de Cock anno 1713* (Turnhout 1953).
- Plantenga, J.H., 'Een achttiende-eeuwsche schuilkerk te 's-Gravenhage', *Oud-Holland* 45 (1928, nrs. 1-6) 97-109.
- Ripa, C., *Iconologia of Uytbeeldinghen des Verstants*, vertaald door Dirck Pietersz. Pers. (Amsterdam 1644).
- Rombouts, Ph., en Th. Van Lerijs, *De Liggeren en andere historische archieven der Antwerpsche Sint Lucasgilde*, deel 2 (Martinus Nijhoff: 's-Gravenhage 1872).
- Sanden, J. van der, *Oud Konst-Tooneel van Antwerpen*, deel 3 (ongepubliceerd manuscript 1771).
- Scholten, F., 'Het portret van Don Luis da Cunha door Jan Baptist Xavery (1737)', *Bulletin van het Rijksmuseum* 42 (1994, nr. 2) 107-119.
- Verhaegen, P., 'Un groupe en marbre du sculpteur De Cock (1710)', *Annales de l'Académie Royale d'Archéologie de Belgique* (1898, nr. 12) 378-381.
- Weyerman, J.C., *De levens-beschrijvingen der Nederlandsche konst-schilders en konst-schilderessen met voorafgaande aanmerkingen over het betamelijke en het wanvoeglijke van de schilder-konst, benevens een korte levensschets der konstschilders van de schilder-akademie in 's Hage*, deel 4 (Ab Blussé en zoon: Dordrecht 1769) 47-54.
- Wezel, G.W.C. van, *Het paleis van Hendrik III graaf van Nassau te Breda*, uitgave Rijksdienst voor de Monumentenzorg (Zeist/Zwolle 1999).